

TIÊU CHÍ LỰA CHỌN MỤC TỪ CỦA TỪ ĐIỂN THAM VẤN TÂM LÝ

PHẠM THỊ HUYỀN*

Tóm tắt: Tham vấn tâm lý là một lĩnh vực còn khá mới mẻ ở nước ta. Tuy nhiên, trong những năm gần đây, lĩnh vực này được rất nhiều người quan tâm, tìm hiểu. *Từ điển Tham vấn tâm lý* được biên soạn nhằm giới thiệu một cách hệ thống các tri thức về phân ngành tham vấn tâm lý, cung cấp công cụ nghiên cứu chuyên sâu dành cho các nhà chuyên môn, những người hành nghề tham vấn tâm lý và cả những người đang tìm kiếm sự hướng dẫn và giúp đỡ. Một trong những công việc chính yếu khi tiến hành biên soạn *Từ điển Tham vấn tâm lý* chính là xây dựng cấu trúc vĩ mô hay còn gọi là xây dựng bảng mục từ. Để xây dựng được bảng mục từ cần phải lựa chọn các mục từ dựa trên các tiêu chí nhất định. Bài viết sẽ đưa ra một vài ý kiến về tiêu chí lựa chọn mục từ, giúp lựa chọn các mục từ về tham vấn tâm lý chuẩn xác, không thừa, không thiếu.

Từ khóa: Mục từ, tham vấn, Tâm lý học.

Abstract: Psychological counseling is a relatively new field in our country. However, this field has attracted much attention and research in recent years. The purpose of compiling a *Dictionary of Psychological Counseling* is to systematically

introduce the knowledge of counseling, provide in-depth research tools for professionals and practitioners of psychological counseling, and for those who are looking for guidance and help. One of the main tasks when compiling the *Dictionary of Psychological Counseling* is to build the macro-structure called a table of entries. To build a table of entries, it is necessary to establish certain criteria for selecting entries. The article will suggest a number of criteria for selecting entries, thereby helping to choose the right psychological counseling entries, not redundant, not lacking.

Keywords: Entries, counseling, Psychology.

1. Mở đầu

Tham vấn tâm lý có lịch sử ra đời vào khoảng những năm 40 của thế kỷ XX tại Châu Âu. Ở Việt Nam, khái niệm này vẫn còn khá mới mẻ với nhiều người. Tuy nhiên, trong những năm gần đây lại được rất nhiều người quan tâm, tìm hiểu. Đây là

* ThS - Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam; Email: phamhuyenvtd@gmail.com

một quá trình tương tác giữa nhà tham vấn và thân chủ (khách hàng), trong đó, nhà tham vấn sử dụng các kiến thức, kỹ năng chuyên môn của mình can thiệp về nhận thức, hành vi của những người đang gặp khó khăn trong cuộc sống, giúp họ nhận thức được vấn đề. Từ đó giúp họ tự tìm thấy tiềm năng của bản thân, thay đổi cảm xúc, suy nghĩ, hành vi để họ tự giải quyết các vấn đề của chính mình.

Việc hệ thống hóa tri thức về Tâm lý học tham vấn trong một công trình từ điển có ý nghĩa rất quan trọng, tạo nên cái nhìn toàn diện về phân ngành tham vấn tâm lý. Mặt khác, cung cấp công cụ nghiên cứu chuyên sâu dành cho các nhà chuyên môn, những người hành nghề tham vấn tâm lý và cả những người đang tìm kiếm sự hướng dẫn và giúp đỡ. Ngoài ra, còn góp phần truyền cảm hứng đến các bạn học sinh, sinh viên và những người yêu thích, muốn tìm hiểu về Tâm lý học và tham vấn tâm lý.

Cho đến nay, việc nghiên cứu, biên soạn các công trình tra cứu về Tâm lý học trên thế giới đã đạt được nhiều thành tựu. Đặc biệt là các công trình tra cứu, sách chuyên khảo, cẩm nang về tham vấn bằng tiếng Anh, tiếng Nga,... Tuy nhiên, ở Việt Nam hiện nay chỉ có một số ít các công trình tra cứu về Tâm lý học, còn công trình tra cứu chuyên sâu về phân ngành tham vấn tâm lý thì chưa có một công trình nào. Vì vậy, việc biên soạn *Từ điển Tham vấn tâm lý*¹ là việc làm cần thiết, có ý nghĩa khoa học và thực tiễn.

Từ điển Tham vấn tâm lý thuộc hệ đề tài cấp Bộ, do PGS. TS. Vũ Ngọc Hà làm chủ nhiệm. Đề tài được thực hiện trong 2 giai đoạn: giai đoạn 1 được thực hiện từ năm 2020 - 2021, giai đoạn 2 từ năm 2023 - 2024. Công trình gồm 2 nhóm mục từ: một nhóm mục từ thuộc loại hình từ điển bách khoa và một nhóm

mục từ thuộc loại hình từ điển phổ thông.

Để biên soạn *Từ điển Tham vấn tâm lý* cần phải lựa chọn các mục từ theo từng chủ đề và mỗi mục từ cần phải có đủ các tiêu chuẩn nhất định. Bài viết sẽ đưa ra một vài ý kiến về tiêu chí lựa chọn mục từ, giúp người biên soạn lựa chọn được các mục từ về tham vấn tâm lý một cách chính xác.

2. Về tiêu chí lựa chọn mục từ của *Từ điển Tham vấn tâm lý*

2.1. Mục từ và cách xây dựng bảng mục từ của *Từ điển Tham vấn tâm lý*

Mục từ trong các công trình từ điển, từ điển bách khoa hay bách khoa thư là một khái niệm hoàn chỉnh hoặc một chủ đề tri thức độc lập, có thể tra cứu, tìm đọc độc lập; là một bộ phận cấu thành của bộ từ điển, từ điển bách khoa/bách khoa thư, được lựa chọn chặt chẽ trên cơ sở xác định bảng cấu trúc mục từ theo chủ đề tri thức và phân loại khoa học.

Đối với mỗi công trình từ điển, từ điển bách khoa/bách khoa thư, bảng mục từ được xem là bộ khung, xương sống, bộ phận cốt lõi. Việc xây dựng bảng mục từ đóng vai trò quan trọng, thể hiện tính toàn diện, hệ thống và khoa học của công trình tra cứu. Mục từ càng chuẩn xác bao nhiêu thì việc biên soạn càng đạt chất lượng, hiệu quả bấy nhiêu. Đây được coi là khâu chính yếu, là điều kiện tiên quyết đảm bảo cho việc biên soạn thành công cuốn Từ điển này. Để xây dựng được một bảng mục từ - cấu trúc vĩ mô cho cuốn *Từ điển Tham vấn tâm lý* người biên soạn cần phải đặt ra các tiêu chí để lựa chọn các mục từ theo từng chủ đề nhất định.

Theo Đề cương biên soạn *Từ điển Tham vấn tâm lý*, cuốn Từ điển gồm 6 nhóm chủ đề tương đương với các loại hình mục từ: khái niệm, thuật ngữ, sự vật hiện tượng; lý

thuyết, trường phái, khuynh hướng; các tổ chức, sự kiện; tác phẩm, sách báo, tạp chí; nhân danh; phương pháp nghiên cứu, trắc nghiệm, thang đo. Để đảm bảo có thể xây dựng được cấu trúc vĩ mô gồm đầy đủ tri thức cơ bản của phân ngành Tâm lý học tham vấn không bị thiếu sót, trùng lặp, chúng tôi đã xây dựng bộ tiêu chí lựa chọn mục từ cho cuốn Từ điển này.

Để thiết kế bảng mục từ *Từ điển Tham vấn tâm lý* một cách có hiệu quả thì phải thiết kế được cấu trúc các mục từ theo từng chủ đề. Sau đó, dựa vào các chủ đề đó tiến hành phân loại mục từ và lập bảng mục từ để biên soạn. Khi thiết lập bảng mục từ cho *Từ điển Tham vấn tâm lý* cần dựa vào các cách sau:

- Dựa vào sách giáo khoa, giáo trình, tạp chí chuyên ngành Tâm lý học và phân ngành Tâm lý học tham vấn: lựa chọn các khái niệm, thuật ngữ; các nhân vật, tác phẩm; các lý thuyết, trường phái, phương pháp nghiên cứu, thang đo, khuynh hướng,... để làm mục từ hoặc từ các chương, mục, tiết biên soạn lại thành các đầu mục từ điển bách khoa (đối với nhóm mục từ mang tính bách khoa) và sắp xếp lại theo trật tự bảng chữ cái tiếng Việt.

- Dựa vào các cuốn từ điển/từ điển bách khoa/bách khoa thư Tâm lý học để lựa chọn mục từ. Việc lựa chọn nhóm mục từ bách khoa cần lựa chọn những mục từ có nội dung tri thức bách khoa và bổ sung thêm những từ khái niệm, những từ có tính bách khoa.

- Dựa trên cơ sở phân loại khoa học. Từ bảng cấu trúc phân loại mục từ, tiến hành việc tuyển chọn mục từ và dùng từ hoặc cụm từ đặt tiêu đề cho các mục từ.

- Dựa vào các văn bản do cơ quan nhà nước có thẩm quyền ban hành về lĩnh vực Giáo dục học, Tâm lý học để tuyển chọn

các mục từ là thuật ngữ phân ngành Tâm lý học tham vấn.

Sau khi đã có bảng cấu trúc tổng thể từ các nguồn tư liệu kể trên, tiến hành phân loại khoa học hay còn gọi là tuyển chọn mục từ.

2.2. Tiêu chí lựa chọn mục từ Từ điển Tham vấn tâm lý

Tiêu chí ở đây được hiểu là những quy định, điều kiện cần và đủ về tính chất, đặc trưng của các mục từ để có thể lựa chọn đưa vào bảng mục từ của *Từ điển Tham vấn tâm lý*. Mục từ của *Từ điển Tham vấn tâm lý* phải đáp ứng một trong các tiêu chí sau:

Thứ nhất, đối với các mục từ thuộc chủ đề thuật ngữ, khái niệm:

- Phải là các khái niệm, thuật ngữ thuộc phân ngành Tâm lý học tham vấn. Ví dụ: tham vấn, tham vấn tâm lý, cấu trúc tham vấn, nhà tham vấn, nhà trị liệu, chứng rối loạn chức năng,...

- Các khái niệm, thuật ngữ phải là một chủ đề tri thức độc lập để tiện cho độc giả tìm kiếm, tra cứu.

- Các khái niệm, thuật ngữ phải chuẩn xác, thông dụng, quen thuộc với nhiều người. Ví dụ: can thiệp, căng thẳng, chú tâm, đối thoại, độc thoại, gây hấn, hành hạ,...

Ngoài ra còn có các khái niệm, thuật ngữ mới được sử dụng trong các văn bản, trong giáo trình, tài liệu hay các thuật ngữ mới cập nhật,...

Thứ hai, đối với các mục từ thuộc chủ đề về lý thuyết, trường phái, khuynh hướng:

- Phải là những lý thuyết, trường phái, khuynh hướng được sử dụng trong tham vấn tâm lý. Ví dụ: Tâm lý học phân tích, Lý thuyết học tập về tham vấn nghề nghiệp, Lý thuyết lựa chọn, Thuyết nam giới là trung tâm, Thuyết nhân cách a-b-c, Lý thuyết tâm

động học,...

- Các lý thuyết, trường phái, khuynh hướng phải có mối quan hệ với các lý thuyết, trường phái, khuynh hướng gần gũi khác.

- Các lý thuyết, trường phái, khuynh hướng phải có sức ảnh hưởng đối với tham vấn tâm lý hoặc đời sống xã hội.

Thứ ba, đối với các mục từ thuộc chủ đề về tổ chức nghiên cứu, giảng dạy:

- Phải là những tổ chức nghiên cứu, giảng dạy về tham vấn tâm lý nổi tiếng và có uy tín ở Việt Nam hoặc trên thế giới. Ví dụ: Hiệp hội Tham vấn Hoa Kỳ, Hiệp hội Tham vấn Quốc tế, Hiệp hội Tham vấn Trẻ em và Vị thành niên, Hiệp hội Đánh giá và Nghiên cứu về Tham vấn, Bộ môn Tâm lý học Lâm sàng Trẻ em và Vị thành niên (Khoa Sư phạm - Đại học Giáo dục, Đại học Quốc gia Hà Nội),...

- Các tổ chức nghiên cứu, giảng dạy phải có vai trò và sức ảnh hưởng đối với Tâm lý học tham vấn và cộng đồng.

Thứ tư, đối với các mục từ thuộc chủ đề về tác phẩm, sách báo, tạp chí:

- Phải là tên các tác phẩm, công trình, tên tạp chí tiêu biểu trong lĩnh vực tham vấn tâm lý. Ví dụ: *Từ điển về Hình ảnh và Biểu tượng trong tham vấn*, *Tạp chí Tâm lý học tham vấn*, *Tạp chí Tham vấn và Phát triển*, *Cẩm nang mới về giám sát tham vấn*, *Cẩm nang chẩn đoán và thống kê các chứng rối loạn tâm thần*, *Giới thiệu về ngành tham vấn*,...

- Các công trình là tác phẩm sách, báo phải có tên tác giả hoặc người biên soạn và đã được công bố.

- Các tác phẩm, sách báo, tạp chí phải có tác dụng và ảnh hưởng đối với Tâm lý học tham vấn và cộng đồng.

Thứ 5, đối với các mục từ về nhân vật:

- Phải là những nhà tâm lý học tiêu biểu có những thành tựu và cống hiến đối với Tâm lý học tham vấn hoặc cộng đồng ở Việt Nam hoặc thế giới.

- Có thể là người phát minh hoặc đề xướng các phương pháp nghiên cứu, các lý thuyết hoặc các thang đo được sử dụng trong tham vấn tâm lý. Ví dụ: Anna Freud, Carl Jung, Alfred Adler,...

Thứ 6, đối với các mục từ về phương pháp nghiên cứu, thiết kế, thang đo, trắc nghiệm:

- Phải là các phương pháp nghiên cứu, thiết kế, thang đo, trắc nghiệm được sử dụng trong tham vấn tâm lý. Ví dụ: Thang đo trầm cảm của Beck, Nghiên cứu so sánh, Nghiên cứu trải nghiệm, Nghiên cứu hành động, Thang đo trí tuệ Stanford-Binet,...

- Các phương pháp nghiên cứu, thiết kế, thang đo, trắc nghiệm được con người phát minh hoặc đề xướng và đã được đề xuất hoặc công bố.

- Các phương pháp nghiên cứu, thiết kế, thang đo, trắc nghiệm phải có vai trò, tác dụng hoặc triển vọng áp dụng đối với phân ngành tâm lý học tham vấn.

3. Kết luận

Việc lựa chọn mục từ là một trong những khâu quan trọng để đi đến sự thống nhất và thành công của mỗi công trình tra cứu. *Từ điển Tham vấn tâm lý* là một trong những công trình mang tính bách khoa, đòi hỏi người biên soạn phải có kiến thức rất phong phú và đa dạng, phải có sự phối hợp chặt chẽ các phương pháp biên soạn từ điển/bách khoa thư và các chuyên gia trong lĩnh vực tâm lý. Chính vì vậy, việc đưa ra tiêu chí lựa chọn mục từ cho công trình này là một việc cần thiết, góp phần đảm bảo được các yêu cầu

⇒ Xem tiếp trang 65